

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

(нотатки з міжнародної наукової конференції)

О. ЗАХАРОВА

кандидат юридичних наук,

проректор Академії адвокатури України

Як відомо, Конституція України гарантує захист прав і свобод людини і громадянина судом (ст. 55). Справедливе судочинство та належний захист прав і свобод людини є однією з головних ознак демократичної, правової держави.

Конституцією України також визначено основні засади правосуддя (розділ VIII). На жаль, чинне законодавство про судоустрій і статус суддів не відповідає сучасному стану суспільних відносин і тому потребує докорінних змін. Характерним для сучасного правосуддя є порушення строків розгляду судових справ та низька якість судових рішень. Причинами цього є, зокрема, недосконалість процесуального законодавства, системи добору суддів і процедури притягнення суддів до відповідальності, неналежні умови їх професійної діяльності.

Про необхідність комплексного реформування судової системи, підвищення кваліфікації суддів, про шляхи вирішення проблеми доступності правосуддя йшлося на науковій конференції «**Проблеми реформування судочинства в Україні**», яка відбулась 24 червня 2010 р. в Академії адвокатури України.

У роботі конференції взяв участь **В. Тихий** (академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, віце-президент НАПрН України, керівник Київського регіонального науково-

го центру НАПрН України), який у своєму виступі звернув увагу учасників на актуальні проблеми повноважень Конституційного Суду України. Відповідно до Конституції України юрисдикція (повноваження) Конституційного Суду України визначаються тільки Конституцією України. Законом «Про Конституційний Суд України» визначається лише порядок організації та діяльності Конституційного Суду, процедура розгляду ним справ (ст. 153 Конституції України). У зв'язку з цим є неконституційним положення ст. 3 Закону України «Про Конституційний Суд України», що повноваження Конституційного Суду України визначається і цим Законом.

Конституційний Суд України не вправі перевіряти конституційність положень чинної Конституції України ні за якими параметрами і вони не можуть бути визнані неконституційними. Проте розділ XIII Конституції України «Внесення змін до Конституції України» встановлює порядок внесення змін до Конституції та передбачає певні обмеження при внесенні змін до неї. Тому об'єктом перевірки Конституційного Суду України, вважає В. Тихий, є не тільки законопроекти про внесення змін до Конституції України (ст. 159 Конституції), а й закони про внесення змін до Конституції України.

Носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ (ч. 1

ст. 5 Конституції), тобто в Україні вся влада належить народові (Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. у справі № 1-5/2005 про здійснення влади народом). Влада народу є первинною, єдиною і невід'ємною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення, зокрема через референдуми, результати яких є обов'язковими. Тому не можуть бути об'єктом перевірки Конституційного Суду України закони, прийняті всеукраїнськими референдумами. Але правові акти Верховної Ради України та акти Президента України, прийняті відповідно до їх повноважень про призначення референдуму, є об'єктами перевірки Конституційного Суду України.

Тлумачення Конституції та законів України, як й інших норм права, — це функція суду. Адже застосування норм права неможливе без їх тлумачення. При цьому суди, розглядаючи і вирішуючи конкретні судові справи, здійснюють офіційне казуальне тлумачення норм права і вироблюють однозначну прецедентну практику застосування права. На думку В. Тихого, принципи правової, демократичної держави, верховенство права, гарантування захисту прав і свобод людини і громадянина виключають офіційне нормативне тлумачення законів. Інше вирішення цього питання порушує принцип незалежності суддів, гарантований Конституцією і законами України (ч. 1 ст. 126), судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (ч. 1 ст. 129). Тому необхідно внести відповідні зміни до Конституції України і позбавити Конституційний Суд України повноважень офіційного (нормативного) тлумачення законів України.

Одночасно необхідно Конституцією України надати фізичним і юри-

дичним особам право на звернення до Конституційного Суду України щодо неконституційності законів. Інакше позбавлення Конституційного Суду України повноважень офіційно (нормативно) тлумачити закони автоматично скасовує право фізичних і юридичних осіб на звернення до Конституційного Суду України за захистом своїх конституційних прав і свобод шляхом офіційного тлумачення законів України.

О. Захарова (кандидат юридичних наук, доцент, проректор Академії адвокатури України) звернула увагу учасників конференції на проблеми вдосконалення та оптимізації процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Так, на відміну від чинного законодавства, проект закону про судоустрій та статус суддів наділяє правом на звернення зі скаргою (заявою) на поведінку судді, яка може мати, як наслідок, дисциплінарну відповідальність кожного, кому відомі такі факти. Отже, створюються можливості для кожного громадянина захистити себе від протиправних дій судді.

Крім того, передбачається ліквідувати територіальні кваліфікаційні комісії, а їх повноваження передати Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, що оптимізує процедуру розгляду питань, пов'язаних із дисциплінарною відповідальністю. Водночас у проекті закону недостатньо чітко визначені процедури оскарження рішень у дисциплінарній справі.

З доповіддю на тему «Реалізація конституційного права на свободу слова шляхом присутності ЗМІ у судовому процесі» виступила здобувач Академії МВС України **Р. Гусейнова-Чекурда**. Вона, зокрема, зазначила, що останнім часом зростає інтерес до проблем організації та функціонуван-

ня судової гілки влади в Україні. Насамперед цей інтерес підтримують саме ЗМІ. Тому будь-які непорозуміння, що виникають між пресою та судовою гілкою влади, часто викликають громадський осуд. Створення механізму співпраці з пресою зумовлює:

- по-перше, наявність прес-служби або конкретної особи, відповідальної за зв'язки з пресою;
- по-друге, слід внести зміни до ЦПК, КПК, ГПК та Кодексу про адміністративні правопорушення. Запровадити загальну норму, що урівняє журналіста друкованих ЗМІ (людину з блокнотом) і журналіста електронних ЗМІ (людину із записуючим стаціонарним пристроєм), та забезпечити їм рівний доступ до залу судового засідання;
- по-третє, слід визначити норму «суспільно значимої інформації» для усіх видів процесу.

Р. Ханик-Посполітак (кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевих правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія») звернула увагу на необхідність удосконалення цивільного процесуального законодавства, зокрема щодо способів отримання доказової інформації від сторін та їхніх представників. Серед переліку доказів, якими можна доводити наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (ч. 2 ст. 57 ЦПК України), названо пояснення сторін, допитаних як свідків. ЦПК УРСР 1963 р. називав серед доказів виключно пояснення сторін (ст. 27 ЦПК УРСР).

Якщо ж вчитуватися уважно в норму Кодексу (ст. 57 ЦПК України), то помічається її неоднозначність. Можна говорити, що доказами є просто по-

яснення сторін, але також можна тлумачити, що показання сторін є доказами лише у випадку допиту їх як свідків у порядку, передбаченому ст. 184 ЦПК України. На думку доповідача, правильним є лише перше тлумачення ст. 57 ЦПК України.

Недоцільним є вилучення пояснення сторін із засобів доказування. Вважаємо необхідним внести зміни до ст. 57 та інших статей ЦПК України. Зокрема, ч. 2 ст. 57 ЦПК України пропонуємо викласти у такій редакції: «Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, показань свідків...» Як альтернативу можна запропонувати законодавцю доповнити ст. 57 ЦПК України ч. 3 такого змісту: «Пояснення сторін є доказами в сімейних справах та справах окремого провадження». Однак, на нашу думку, перша пропозиція є більш вираженою і правильною з багатьох точок зору.

В. Сердюк (доктор юридичних наук, доцент, начальник управління забезпечення діяльності Судової палати у господарських справах Верховного Суду України) звернув увагу на статус Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції. Він зазначив, що на сьогодні у судовій системі не дотримано принцип виключності повноважень Верховного Суду України, як необґрунтовано ігноруються й інші складові його найвищого рівня серед усіх судів, чим фактично ставиться під загрозу статус найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції, закріплений Конституцією України. Отже, нехтування теоретичними напрацюваннями щодо правового статусу Верховного Суду України відкриває дорогу до реалізації поспішних і низькопробних законодавчих новацій. За такого підходу авторів реформ

прагнення до створення ефективної системи правосуддя приречені на провал.

С. Прилуцький (кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України) розповів про перспективи впровадження мирового суду в умовах реформування судочинства України.

Безспірно, що в умовах кризових явищ, які переживає судова влада та правосуддя, звернення до ідеї мирового судочинства є досить актуальним для України. Проте інститут мирового суду потребує насамперед належного розуміння правової природи й принципів, що лежать у його основі. Відповідно до історичної традиції вітчизняного права цілком природним буде те, що у вирішенні правових конфліктів сьогодні буде задіяний інститут мирового суду. Так, дослідження історії цього правового явища, яке своїм корінням сягає ще часів общинного ладу первісних слов'ян, дало нам можливість виокремити ряд характерних ознак, що відповідають вітчизняній традиції мирового суду у періоди його виникнення та діяльності:

- 1) максимальна наближеність та доступність для людей;
- 2) децентралізованість та належність організації до відання місцевої громади;
- 3) мирові судді були членами громади, на території якої вони жили. Мирові суди утворювались у межах громади (громад) та з членів громади;
- 4) швидке, економічне та ефективно провадження;

5) вирішення правових конфліктів, насамперед шляхом примирення сторін;

6) забезпечення виконання рішень мирових судів засобами громадського впливу, а у разі потреби — публічної влади;

7) застосування правового звичаю, місцевих традицій та суспільної моралі.

С. Прилуцький вважає, що мирова юстиція в Україні сьогодні має будуватись на принципі децентралізації та не повинна входити до загальної судової системи, а навпаки — повинна їй передувати.

Крім того, в роботі конференції брали участь викладачі Академії адвокатури України: кандидат юридичних наук **В. Курдюков** — «Обов'язкове призначення судово-психологічної експертизи як складова реформування кримінального судочинства України», кандидат юридичних наук, доцент **О. Ковтун** — «Розмежування цивільної, господарської та адміністративної судових юрисдикцій у вирішенні земельних спорів і перспективи запровадження спеціальної земельної юрисдикції в Україні» та аспіранти Академії адвокатури України: **О. Косаренко** — «Проблема аналогії в контексті реформування цивільного судочинства», **А. Храпачевська** — «Проблема внесення змін до Кримінального кодексу України в контексті реформування судоустрою України», **С. Глушенко** — «Забезпечення однакового правозастосування у світлі судово-правової реформи в Україні» тощо.